

Tolerantlığın formalaşmasında pedaqoji şərtlər

Türkan Tahir qızı Hacıhəmədova

Bakı Qızlar Universiteti

E-mail: turkanhacihmdova@gmail.com

Rəyçilər: p.ü.e.d., prof. A.N. Abbasov,
p.ü.f.d., dos. F.M. Allahverdiyeva

Açar sözlər: müəllim, tolerantlıq, təhsil, məsuliyyət, pedaqoji şərt, şəxsiyyət, tərbiyə

Ключевые слова: педагог, толерантность, воспитание, ответственность, педагогическое состояние, личность, воспитание

Key words: teacher, tolerance, education, responsibility, pedagogical condition, personality, upbringing

İlk aylardan və illərdən etibarən həyat fəaliyyəti müəyyən bir etnik qrup ailəsində böyüyən uşaq, əsasən milli bir mədəniyyət çərçivəsində tərbiyə olunur və sosial mühitdə ünsiyyət və hər bir mədəniyyətdən məktəb almaq, bir tərəfdən özünəməxsusluğu və fərdiliyi, digər tərəfdən şəxsiyyətinin çox mədəni yönümlü olması, onun tolerantlığın formalaşmasına səbəb olur. Buna görə də, Azərbaycanda tolerant tərbiyə probleminin ortaya qoyulması sosial-mədəni və siyasi əhəmiyyətə malik olan təcili və mütləq bir tendensiyadır, çünki çoxmədəniyyətli bir mühitdə cəmiyyəti tolerant dəyərlər əsasında birləşdirmək vəzifəsi və buna hazırlıq uşağın şəxsiyyətinin və bütövlükdə cəmiyyətin maraqlarını qorumaq xüsusi əhəmiyyət qazanır. Bu gün tolerantlığı inkişaf etdirmək vəzifəsi bütün sosial qurumların və ilk növbədə ibtidai məktəb yaşında bir uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasına birbaşa təsir göstərənlərin fəaliyyətini əhatə etməlidir.

Tədris və tərbiyə prosesində tolerantlıq ideyalarının tətbiqi üçün böyük ümidlər müəllimlərə, əlavə təhsil müəllimlərinə, sosial pedaqoq-psixoloqlara, defektoloqlara, metodistlərə və s. Bununla birlikdə, hər hansı bir müəllim, hər şeydən əvvəl, müəllim heyətinin üzvüdür, həm cəmiyyətin özü tərəfindən, həm də öz düşüncə və reaksiya stereotiplərindən müxtəlif təsirlərə məruz qaldığı bir cəmiyyətdir. Çox vaxt bu cür təsirlər və avtomatik olaraq proqramlaşdırılmış düşüncə, şüur və davranışdakı həqiqi təcəssüm tanınmır. Dözümsüz müəllim, rəhbər tolerantlığı inkişaf etdirməyə qadir deyil. Həm işləyən müəllimlər, həm də təhsillə əlaqəsi olan bütün tələbələr üçün psixologiya və tolerantlıq pedaqogikasının əsasları üzrə bütün tədris bloklarının aparılması məsləhətdir.

Müəllim bir tərəfdən böyüklərin inzibati xətti boyunca tolerantlıq pedaqogikası fikirlərinin yetişdirilməsi üçün vasitəçi olduğu üçün, müəllimə "təhsil prosesinin ruhu" deyilir. Müəllim özünü nümunə kimi qəbul etdiyinin fərqi olmalıdır; dialoq və münaqişələrin sülh yolu ilə həlli üçün müvafiq bacarıqları öyrənmək və istifadə etmək; yaradıcı problem həllini təşviq etmək; təhsil prosesində iştirakçıların birgə konstruktiv fəaliyyəti, şəxsi nailiyyətləri üçün şərait təmin etmək; aqressiv davranışı və ya yüksək rəqabəti təşviq etmək; şagirdlərin və valideynlərin qərar qəbul etmə prosesində iştirakını və birgə fəaliyyət proqramlarının hazırlanmasını təşviq etmək; təlim proqramlarının həyata keçirilməsində bütün cəmiyyətin imkanlarından istifadə etmək, cəmiyyətin ehtiyaclarına və fikirlərinə həssas olmaq; mübahisəli məsələlərdə öz mövqelərini aydın şəkildə formalaşdırmaq üçün başqalarının mövqelərini düşünməyi və qiymətləndirməyi bacarmaq; mədəni müxtəlifliyə dəyər vermək və mədəni fərqliliklərin tə-

nınması və həyatda təzahürü üçün şərait yaratmaq.

Beləliklə, kiçik məktəblilərdə tolerantlıq tərbiyəsi üçün ikinci pedaqoji şərt peşə hazırlığı səviyyəsinin yüksəldilməsidir, üçüncüsü, müəllim kollektivinin uşaq kollektivində tolerant bir məkan təşkil etməsi üçün motivasiya hazırlığının aktuallaşdırılmasıdır. Dördüncü pedaqoji şərt, ibtidai sinif uşaqlarının həyatının xüsusi metodlar, texnika, iş formaları istifadə edərək tolerant əsasda təşkili ola bilər. İndiki mərhələdə yalnız tolerant şüur və millətlərarası münasibətlər mədəniyyəti problemi deyil, ayrı-ayrı şəxslərin və qrupların dünyagörüşü və həyat tərzini, dəyərlər sistemi olduğuna inamından irəli gələn cəmiyyətdəki dözümsüzlüyün qarşısının alınması və diaqnozu. Yeganə həqiqətdir və qalanlara nisbətən daha yüksəkdir.

Özünü bilmək. Tolerant insanlar güclü və zəif tərəflərini anlamağa çalışırlar. Özlərinə tənqidi yanaşırlar və bütün dərd və bəlalərində başqalarını günahlandırmağa çalışmırlar. Psixoloqlar tolerant bir insanın dözümsüzlükdən daha çox “Mən idealam” (nə olmaq istədiyim barədə bir fikir) ilə “Mən realam” (kim olduğum barədə bir fikir) arasında daha böyük bir boşluğa sahib olduğunu tapdılar. hər iki “mən” ə sahib olan şəxs praktik olaraq eynidir.

Təhlükəsizlik. Dözümsüz bir insanın yalnız başqaları ilə deyil, özü ilə də harmoniyada yaşaması çətinidir. Sosial mühitindən və hətta özündən qorxur: instinktlərindən, hisslərindən qorxur, özünə qarşı davamlı təhlükə hissi ilə yaşayır.

Məsuliyyət. Dözümsüz insan baş verən hadisələrin özündən asılı olduğuna inanır. Onlara və ətraflarında olanlara görə məsuliyyəti aradan qaldırmağa çalışır. Bu qabiliyyət digər insanlara qarşı qərəzli düşüncələrin meydana gəlməsinə səbəb olur.

Özyönümlülük - başqalarına yönəlmə. Tolerant insanlar işlərində, yaradıcılıq proseslərində və nəzəri düşüncələrində daha çox özünəməxsusdurlar. Problemlə vəziyyətlərdə başqalarını deyil, özlərini günahlandırmağa meyllidirlər.

Avtoritarizm. Dözümsüz insan üçün sosial iyerarxiya son dərəcə vacibdir. Dözümsüz insan güclü bir gücə sahib bir avtoritar cəmiyyətdəki həyatı rahat hiss edir. Dözümlü bir şəxsiyyətin tərbiyəsi, uşağı əhatə edən bütün sosial gerçəklik, cəmiyyət tərəfindən, ailədəki münasibətlərin, üzlərinin digər insanlara və bütövlükdə cəmiyyətə olan hakim fikir və münasibətlərinin təsiri altında həyata keçirilən kompleks bir prosesdir. Beləliklə, şəxsiyyət inkişafının iki yolu var: dözümsüz və dözümlü.

Müasir məktəbli bəşəriyyətin birliyini, planetdə yaşayan hər kəsin qarşılıqlı əlaqəsini düzgün qəbul etməli və anlamalı, digər insanların hüquqlarını, adətlərini, baxışlarını və ənənələrini anlamalı və hörmət etməli, cəmiyyət həyatında öz yerini tapmalı, zərər verməməli və digər insanların hüquqlarını pozmamalıdır.

Məqalənin aktuallığı. Ölkəmizin təmsalında çoxmədəniyyətli bir mühitdə cəmiyyəti tolerant dəyərlər əsasında birləşdirmək vəzifəsi və buna hazırlıq uşağın şəxsiyyətinin və bütövlükdə ətrafdakıların maraqlarını qorumaq mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müasir dövrdə tolerantlığı inkişaf etdirmək vəzifəsi bütün sosial qurumların, xüsusən də ibtidai məktəb yaşında uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasına birbaşa təsir göstərənlərin diqqət mərkəzində olmalıdır. Məqalənin də aktuallığı məhz mövzunun əhəmiyyətindən irəli gəlir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, məqalədə kiçik məktəblilərin tolerantlıq tərbiyəsi sahəsində pedaqoji şərtlər göstərilməklə, onların geniş şərh edilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən orta ixtisas və orta ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Nəsənov Z.T. Vətənpərvərlik, xalqlar dostluğu, dini tolerantlıq tərbiyəsi problemləri // *Pedaqogika*, 2000, № 3.
2. Выдовский Л.С. Педагогическая психология. М., 1991.
3. Розков М.Н., Байбородова Л.В., Ковалчук М.А. Воспитание толерантности у школьников. Ярославль, 2003.
4. Сергеева В.С. Воспитание межнационального согласия в коллективе // *Сельская школа*. № 5, 2004.
5. Степанов В.П. Толерантный человек: как его воспитать? // *Народное образование*. № 6, 2001.

Т.Т. Гаджихмедова

Педагогические условия в формировании толерантности

Резюме

Задача объединения общества на основе толерантных ценностей и подготовки к нему важна для защиты интересов ребенка и окружающих в целом. Задача развития толерантности в наше время должна находиться в центре особого внимания тех, кто имеет непосредственное влияние на формирование личности ребенка в младшем школьном возрасте. В статье также дается подробное объяснение педагогических условий в области воспитания толерантности школьников младших лет.

Т.Т. Hajiahmadova

Pedagogical conditions in the formation of tolerance

Summary

The task of uniting society on the basis of tolerant values and preparing for it is important for protecting the interests of the child and those around him in general. The task of developing tolerance in our time should be in the center of special attention of those who have a direct influence on the formation of the personality of a child at primary school age. The article also provides a detailed explanation of the pedagogical conditions in the field of tolerance education in younger schoolchildren.

Redaksiyaya daxil olub: 16.02.2021